

teoriat ovat kapea-alaisia, hajanaisia ja liian erikoistuneita ja niiden kehittäjät ovat toimineet turhan hätäisesti ja niukoin tutkimusresurssein.

Johtavana ajatuksena kirjassa on se filosofinen näkemys, että inhimillisellä tiedolla on hierarkkinen rakenne. Korkeinta abstraktiotasoa edustaa yleinen systeemiteoria, joka on Heiskasella ML-teoria. Seuraavana on yleinen käyttäytymisteoria, jota kirjassa edustaa merkityksen vaihdon teoria; tämä on kirjan pääaihe, kuten Heiskanen itse toteaa (s. 40). Siihen nähdäkseni sisältyykin koko lähestymistavan paras anti. Hierarkian seuraava alempi porras kannattaa jotain yhteiskuntatieteen osateoriaa, jota tarkentamalla ja rajoittamalla päästään yhä konkreettisempaan materiaaliin käsiksi, lopulta aina havaintoihin, tilastotietoihin ja sovellutusehdotuksiin saakka.

Kirjan paras osa on yleinen käyttäytymisteoria, joka on nähdäkseni verraten riippumaton kirjan ensimmäisessä osassa esitellystä ML-teoriasta: Heiskanen väittää konstruoi- vansa symbolikielen (s. 12), mutta mitään sellaista ei kirjan toisessa ja kolmannessa osassa tarvita, ei myöskään tavanomaista matemaattista käsitkoneistoa (esimerkiksi käsitepari 'variabeeli/variabelin arvo' korvataan parilla 'ominaisuus/ominaisuuden tila'). Heiskanen rakentaa teorian nimeltä merkityksen vaihto (exchange of significance) edustamaan yleistä käyttäytymisteoriaa tiedon hierarkiassa, ja hän luonnehtii sitä seuraavasti: (1) Sosiaalisen vaihdon teoria tutkii inhimillistä toimintaa vaihtosuhteena yksilöiden ja ryhmien välillä; (2) tässä vaihtosuhteessa vaihdettavana on merkitys eli toiminnan edut ja haitat (tai vastaava kokemus; tässä Heiskanen käyttää sekä termiä 'merkitys' että 'merkityksen kokemus', mikä on tietysti kovin häitällita moniselitteisyyttä) (s. 40). Erittäin mielenkiintoisella tavalla Heiskanen kehittää ensin valinnan teon mallin ja sen jälkeen sosiaalisen vaihdon mallin, joka viimein johtaa päätöksenteon malliin, sillä »valintoja kutsutaan tässä yhteydessä päätöksiksi, kun ne suoraan tai epäsuoraan koskevat vaihtosuhdetta» (s. 66).

Päätöksenteon mallissa tarkastellaan toimintaa kokonaistilanteessa erityisesti toiminnan herättämän reaktion eli vastatoiminnan

**HEIKKI HEISKANEN, *A Systems Theoretical Approach to the Analysis of Social Action and Decisions*, Suomalaisen tiedeakatemian toimintuksia, Sarja B — 191, 1975 (115 s.)**

Heikki Heiskanen pyrkii kirjassaan luomaan yleiskatsauksen kehittämänsä systeemiteorian filosofisiin perusteisiin, rakenteeseen ja yhteiskuntatieteellisiin sovellutuksiin. Kyseessä on laajan ja monipuolisen, yhä kehittyvän tutkimusprojektin suppea esittely. Kirja sisältää kolme pääosaa: (1) matemaattis-lingvistisen systeemiteorian kehittäminen (tuloksena ML-teoria), (2) yleinen käyttäytymistieteellinen teoria ja (3) teorioiden sovellutukset. Johdannossa selvitetään ML-teorian synty ja ne päämäärät, jotka Heiskasta vuosien varrella ovat ohjanneet hänen pyrkiessään luomaan uutta metodologista välineistöä yhteiskuntatieteiden soveltajille. Hänen näkemyksensä mukaan olemassaolevat

(counter-action) suhteen. Päätöksentekijä joutuu ottamaan kantaa vaihtosuhteeseen, jonka arvo muodostuu toisaalta siitä, miten teko vaikuttaa vastateon tekijän sosiaaliseen tilanteeseen ja toisaalta siitä, miten vastateko vaikuttaa teon tekijän tilanteeseen. Lisäksi on tarkasteltava päätöksentekijään kohdistuvia ulkoisia paineita, tämän kokemuksiä, resursseja jne. Näin tosiaan tuntuu mahdolliselta luoda selkeä kuva siitä, mitä tekijöitä päätöksentekotilanne sisältää, ja tarpeen tullen mallia voidaan täydentää uusilla tekijöillä, jos käytäntö osoittaa mallin liian rajoitetuksi. Mallin abstraktisuuden astetta voidaan myös vaihdella. Voidaan esimerkiksi pysyä yleisimmällä tasolla ja puhua vain paineesta päätöksentekijää kohtaan, mutta yhtä hyvin voidaan käsityksiä tarkentaa niin, että puhutaan työnantajaan kohdistuvasta yleisestä mielipiteestä kyseisessä tilanteessa. Tämä hierarkkisuuden idean käyttö johtaa suoraan mallin sovellutuksiin. En kajoa Heiskanen työn tähän puoleen, totean vain, että kirjassa korostetaan voimakkaasti sovellutusmahdollisuuksia.

Käyttätymisteoria nojaa merkityksen vaihdon teoriaan. Tämä on mielenkiintoinen ajatus, mutta Heiskanen ei valitettavasti onnistu täysin selittämään merkittäviksi koettujen asioiden luonnetta. Hänen fysiologisoiiva lähestymisensä hyvinvoinnin käsitteeseen ei ole paikallaan (s. 43). Hänen mukaansa merkitys muodostuu viidestä hyvinvoinnin komponentista vastakohtineen. Tärkein näistä on (myönteinen) tuntemus (feeling), joka määritellään tietoisiksi kokemukseksi, jonka laadun määrää keskushermoston ärsytyksen lokalisatio. Tämä tuskin kelpaa määritelmäksi yhteiskuntatieteissä, sillä kuten tiedämme alkoholin on varmasti hyvän olon lähde, vaikka ei ole hyvinvoinnin edistäjänä suositeltava. On mahdollonta perustaa sosiaalipoliittista oppirakennelmaa keskushermoston fysiologiaan.

Palaan vielä lyhyesti kirjan ensimmäiseen lukuun eli ML-teorian selvittelyyn, joka on käsitteellisesti hyvin epäselvä. Ottakaamme esimerkki: taulukossa 2 (s. 16) tehdään ero entiteetin mies ja entiteetin identiteetin mies nimeltä Veikko Viisi välillä. Kuitenkin sivulla 15 sanotaan, että Veikko ja sellaiset asiat kuin palkka ja yhtiö ovat kaikki entiteettejä. Toinen

esimerkki: (i) »Substantiivi on entiteetti-sana, joka ilmaisee tämän entiteetin nimen» (s. 14). Luettaessa myös, että (ii) entiteetti-sana on se kategoria, johon substantiivi kuuluu (s. 15). Kun sijoitamme lauseen (ii) lauseeseen (i) saamme tulokseksi seuraavan mielettömän lauseen: Substantiivi on kategoria, johon substantiivi kuuluu ja joka ilmaisee tämän entiteetin nimen. Korjaukseksi voi ehdottaa, että lauseessa (ii) sana 'substantiivi' korvataan sanalla 'entiteetti'. Jotain vikaa on myös väitteessä, että asiantilat kuvaavat puheena olevia olioita (s. 18). Heiskanen tuntuu sekoittavan asiantilan eli tosiasian (state of affairs) ja ominaisuuden tilan (a state of a characteristic), sellaisen kuin keltaisuus värinä. Hän sanoo myös, että ominaisuudet (characteristics) kuvaavat olioiden tiloja (states) (s. 73). Kolmaskin merkitys termille 'tila' on löydettävissä, sillä kirjassa puhutaan variaabelin tiloista (s. 25 ja 26) ja sanotaan, että tämä tila on tietyn laatuinen (quality); pitäisi tietysti puhua joko variaabelin arvoista tai ominaisuuden tiloista, mutta kummatkaan eivät saa varsinaista laatumäärettä. — Kirjassa on aivan liian paljon painovirheitä.

Kokonaisuutena Heiskanen teos on kiinnostava yritys hahmottaa uutta tapaa lähestyä yhteiskunta- ja käyttäytymistieteen keskeisiä teoreettisia ja soveltavia ongelmia. On syytä odottaa, että teoriaa voidaan käyttää myös 'filosofisella' tasolla; ensimmäiseksi tulee mieleen yleinen arvoteoria, sillä sisältäähän sosiaalisen päätöksenteon teoria käsityksen vaihtosuhteesta toiminnan perustana, ja tässä arvot ja arvokokemus muodostavat keskeisen vaikuttajan.

Timo Airaksinen